

Etnikai és szociális törésvonalak helyi társadalmakban

(101299 sz. OTKA projekt)

Kutatási beszámoló

Témavezető: Virág Tünde

MTA KRTK RKI viragt@rkk.hu

A kutatásról

Az „*Etnikai és szociális törésvonalak helyi társadalmakban*” című OTKA kutatásban arra kerestük a választ, hogy az eltérő gazdasági, társadalmi hagyományokkal rendelkező lokális közösségekben hogyan alakulnak ki különböző, etnikus vagy más jellemzők alapján konstruált határok a szegények és nem szegények között, illetve a szegények csoportján belül. Más oldalról, a különböző társadalmi helyzetek milyen eltérő etnikai kategóriákat hoznak létre. Megközelítésünkben az etnicitás nem objektív, állandó kategória, hanem egy-egy helyzetben és konkrét közösségben, csoportközi viszonyok között konstruálódik. Kutatási kérdésünk pedig az, hogy a helyi társadalmak milyen különböző cigány-fogalmakat hoznak létre, hiszen a „cigány” fogalom megkonstruálásának módja jó indikátora egy-egy helyi társadalomban működő csoportközi viszonyoknak, gazdasági és társadalmi folyamatoknak. Másként megfogalmazva a kérdésünket: a vizsgált helyi társadalmakban a lakosok hol jelölik ki az etnikus határokat, és e határok kijelölésében milyen szempontok a meghatározóak? Hogyan kap azután ez az alapvetően kívülről meghatározott, elsősorban rétegekülönbségeken, érdekviszonyokon és erőforrás-egyenlőtlenségeken nyugvó csoportbesorolás etnikai színezetet és miként válik ez az immár etnikus kategória a kívül rekedtek csoportidentitásának részévé? A többségi társadalom, elsősorban az intézmények révén, milyen más jellemzők alapján (életvitel, munkához, gyerekvállaláshoz való viszony) jelöl ki és működtet csoporthatárokat a szegények és nem szegények, illetve a szegények csoportján belül, amely alapján a szegényeket érdemesnek, segítségre méltónak vagy érdemtelennek gondolja. A helyi társadalom által kialakított és a mindennapi egyeztetések során fenntartott vagy újrakonstruált kategóriák mennyiben járulnak hozzá a szegénység újratermelődéséhez, a helyi hatalmi viszonyok fenntartásához? Az etnikailag megjelölt csoport forrásokhoz, megélhetési lehetőségekhez, pozíciókhoz való hozzáférése különbözik-e és ha igen, mennyiben a nem cigányként kezelt csoportétól?

Kutatásunk módszere a szociológiai terepmunka volt, ami hosszában és mélységében is eltér a klasszikus (antropológiai) terepmunkától, és leginkább a közösségkutatás áramába illeszkedik. Első lépésben a lokalitásban meghatározó szerepet játszó intézményi szereplők véleményén és e narratívákból kirajzolódó mentális térképen keresztül próbáltuk megragadni a helyi diskurzusokban a „szegények/romák lakóhelyeként” számon tartott szomszédságokat, amit a közvélekedés legtöbb esetben „cigánytelepként” azonosít. Az elmúlt évtizedek társadalmi folyamatainak következtében a romák lakóhelyeként számon tartott településrészek mintázata nemcsak változatossá vált, de gyakran a helyi kontextus dönti el, hogy egy-egy utcavégi sűrűsödést, néhány leromlott állagú házból álló belterületi zárványt a „szakértők”, illetve a helybeliek „cigánytelepnek” tekintenek-e vagy sem (Lengyel 2006).

Kutatásunkban azokhoz a szerzőkhöz és elméletekhez kapcsolódtunk, akik az egy-egy városrész, adott esetben egy szegregátum városon belüli helyzetét, szerepét, megítélését nem objektív kategóriaként, hanem a helyi diskurzusok által létrehozott, dinamikus, folyamatosan változó konstrukcióként értelmezik. A társadalmi, etnikai, térbeli szegregáció dinamikus folyamatként való értelmezése azt is jelenti, hogy egy-egy település részei és a megjelölésükre használt fogalmak nem önmagukban létező és állandó kategóriák, a gazdasági, társadalmi és politikai változások folyamatosan hatnak rájuk. Másképpen fogalmazva, a helyi szereplők társadalmi, gazdasági és politikai érdekeik mentén folyamatosan újrakonstruálják a teret, amely egyben visszahat az azt formáló folyamatokra, illetve az adott közösség belső reprezentációjára is (Harvey 2006; Wacquant 2012).

Terepmunkánk során a megkérdezett kulcsinformátoroknak (önkormányzati, kisebbségi, egyházi vezetők, szociális szakemberek, pedagógusok) a helyi társadalom különböző csoportjairól és azok térbeli eloszlásáról szóló elbeszélései alapján azonosítottuk a települések azon részeit, ahol a szegény/roma népesség koncentrálódik, és amelyeket szegregátumnak/cigánytelepnek tekintenek. A kutatásunkban a szegények, romák szegregált lakóhelyeinek azonosítása során mindenekelőtt a helyi diskurzusokra támaszkodtunk, el akartuk kerülni, hogy a kutatóként, mi magunk „teremtsünk” szegregátumokat. Mindezek alapján a kutatásban azokat a többségében cigányok, szegények által lakott településrészeket tekintettük szegregátumnak, ahol a gettó fogalmának (Wacquant, 2012) legalább egy kritériuma megjelent az elbeszélésekben. Azaz (1) az ott élő családok nem saját döntésük alapján, hanem valamilyen gazdasági vagy társadalmi kényszer következtében kerültek oda; (2) az adott településrész fizikailag is elkülönült a település többi részétől; (3) ahol egyértelműen stigmatizált területről volt szó; (4) és az intézményekhez való hozzáférés tekintetében is jelentős különbségek mutatkoztak a település más részeivel összehasonlítva (Váradi-Virág, 2015).

Az így azonosított helyi mikrovilágokban (egy-egy szegénynek bélyegzett utcában, városi kolónián vagy tanyán) az ott élő családokkal családtörténeti, foglalkozás-történeti interjúkat készítettünk. Az interjúk során az etnicitásra nem direkt módon kérdeztünk rá, hanem arra voltunk kíváncsiak, hogy az interjú során mikor, hogyan, milyen kontextusban kerül elő az etnicitás. (Németh 2015a))

Terek és terepek

A társadalom szegmentálódása, a szegénységben és kirekesztettségben élők társadalmi demográfiai helyzetének mind élesebbé válása, valamint generációk közötti újratermelődésének felerősödése együtt jár e társadalmi csoportok térbeli koncentrációjával. Azaz a térnek és a helynek (különösen a lakóhelynek) egyre erőteljesebb szerepe van a társadalmi marginalizáció alakításában. A rendszerváltást követően az ország térszerkezete a piaccgazdasági viszonyokhoz való alkalmazkodás tekintetében kettéhasadt. Az egykori szocialista nehézipari központok térségét, illetve a hagyományosan mezőgazdasági területeket a rendszerváltást követő gazdasági változások negatívan érintették, ezen területeken különböző mintázatú és súlyosságú válságterületek alakultak ki. A munkaerőpiactól távol maradó inaktívok, döntően olyan régiókban, térségekben, településeken élnek, amelyeket

elkerülnek a munkahelyteremtő beruházások, s ahol a munkalehetőségek tartós hiánya, az elszegényedés már a kilencvenes években elindította a személyes, családi és közösségi leépülés spirálját. A különböző típusú előnyök és hátrányok, az egyenlőtlenségek rendszerré szerveződését a fejlődési göcsterületek és a perifériák közötti polarizálódás jelzi és jellemzi, amelynek egyik eredményeként kialakultak/alakulóban vannak a szegregálódó, hátrányos helyzetű vidéki térségek (Koós-Virág, 2010 Ladányi-Virág 2009 Nagy et al 2015). Terepeinket az ország társadalmi, gazdasági perifériájáról választottuk, a hátrányos helyzetű régiókból (Dél-Alföld, Észak-Alföld, Észak-Magyarország és Dél Dunántúl) egyet-egy, többségében mezőgazdasági jellegű településeket és egy volt nehézipari központot. A hátrányos helyzetű régiókon belül a válságövezetek perifériáján olyan településeket kerestünk, ahol a helyi társadalomban a szegények jelentős számú csoportjai mellett még megtalálhatóak a közép és alsó osztály képviselői is, azaz a helyi társadalom nemcsak társadalmilag és gazdaságilag, hanem az erőforrásokhoz való hozzáférés és érdekérvényesítés tekintetében is differenciált. Ezeken a településeken nagyon különböző szegénységi kockázatú csoportok élnek egymás mellett, a lecsúszást megelőző alsó osztály tagjaitól az évtizedek óta mélyszegénységben élő családokig a szegénység és kirekesztettség nagyon különböző metszeteivel találkozhattunk. Jellemzően olyan kisvárosokat kerestünk, ahol az oktatási és szociális intézményrendszer minden eleme megtalálható, esetlegesen több fenntartó is szolgáltat egymással párhuzamosan, így az intézményekhez, szolgáltatásokhoz való hozzáférés egyenlőtlenségeit is vizsgálni tudtuk. Mindezek alapján a következő terepeken folytattunk terepmunkát.

Szólókalja¹ a dél-dunántúli, határ menti aprófalvas térség közigazgatási, oktatási és gazdasági központja, a hetvenes-nyolcvanas években a környék falvaiból elköltözni vágyó családok migrációs célpontja. Napjainkban a térségben működő sikeres mezőgazdasági vállalkozások nyújtanak munkalehetőséget a város képzetlen szegényei számára, többnyire informálisan. A város sajátosságát a multietnikusság adja: a délszláv eredetű lakosságnak sokszor évszázados múltja van a településeken, csakúgy, mint a kitelepítések után visszaszivárgó sváb családoknak. Így az itt élő beás és oláh cigány családok eleve olyan soknemzetiségű helyi társadalmak részei, amelyekben az együttélés narratívái és gyakorlata kidolgozottak, és megőrződtek a közösségek emlékezetében. A város intézményeiben dolgozók által szegregátumként megjelölt Városárok utca etnikailag és társadalmilag rendkívül heterogén, az itt élő családoknak kiterjedt társadalmi kapcsolataik vannak nemcsak a városon belül, de az egész térségre kiterjedően. A város tereinek és intézményeinek használata az itt élő családok számára mindennapos, természetes dolog, ebből csak elvétve vannak konfliktusok. Bár – elsősorban a fejlesztési tervek és elképzelések miatt – a Városárok utca a város szemében szegregátum, az itt élő családok egy békés, etnikai szomszédságban élnek. (Németh 2015b)

Kormos észak-magyarországi kisváros, amely a századelőn létrehozott gyárral együtt fejlődött és lett a szocialista nehézipar egyik meghatározó központja. A gyár bővülésével a hajdani kisváros köré gyári kolóniák épültek, később a környékbeli falvakat csatoltak a

¹ Azoknak, akik terepmunkánk során elmesélték nekünk életük történetét és mindennapjaikat, bevattak minket az intézmények működésének világába, megígértük, hogy a beszélgetésünk nem kerül nyilvánosságra. Interjúalanyaink védelmének érdekében a települések, településrészek és utcák neveit, és a családneveket is anonimizáltuk.

városhoz. A külső településrészek gyakran hosszan elhúzódnó völgyekben fekszenek, így a természeti adottságok révén sem tudtak összefüggő városszövetet alkotni. A rendszerváltást követően, a gyár leépülésével majd bezárásával a városban a munkanélküliek aránya megnövekedett; a képzettebb, fiatalabb lakosok igyekeztek elköltözni a városból. Napjainkra az évtizedes szociális konfliktusokat a város vezetése egyre nehezebben tudja kezelni. Az általunk vizsgált Béke telep a település egyik bevezető útja mentén, a városközpont szomszédságában helyezkedik el. Bár a telep a helyiek elbeszélésében számtalanszor nyomortelep vagy cigánytelep kategóriájaként jelenik meg, ugyanakkor a város számos fejlesztési projektet tervezett a telepre, azt – éppen a városközpont-hoz való térbeli közelsége miatt – szeretné „megmenteni” a teljes leszakadástól. A telep társadalma szociálisan és etnikailag rendkívül heterogén, a legmarkánsabb törésvonalak nem e pozíciók, hanem elsősorban a különböző generációk gyári munkához, a kolóniához való viszonya mentén alakultak ki a telepen belül. (Fehér 2015a Fehér 2015b)

Ivándomb a Dél-Alföldön, a szerb határ közelében helyezkedik el, a rendszerváltás előtt a térség mezőgazdasági központja volt, mára viszont a település egészére jellemző az elszegényedés és a térségi átlagot messze meghaladó munkanélküliségi ráta. A rendszerváltás okozta gazdasági traumát a mai napig nem tudta kiheverni. A városon belül romák különböző csoportjai, - a telep felszámolással a város szélére került helybeli családok és a közeli nagyobb városok telep felszámolási programjai keretében ideköltöztetettek - az elmúlt években egyre erőteljesebben érzékelhetőek a város különböző tereiben; napjainkban már szinte a város minden utcájában élnek roma családok. A helyi közép és alsó osztály fokozódó elszegényedése, státuszbizonytalansága, a két etnikai csoport közötti jövedelmi különbségek csökkenésével együtt járó félelmeket és konfliktusokat erősíti a romák térbeli közelsége is. Azaz napjainkra a gazdasági viszonyok és a térbeli elrendeződés megváltozásával a többségi társadalom tagjai elveszítették a város terei és intézményei feletti kontroll nyújtotta biztonságot, ami meghatározza az etnicitás érzékelését és az ahhoz kapcsolódó mindennapi gyakorlatokat, konfliktusokat. (Héderné – Vida, 2014, Vida 2015, Héderné 2015)

Irgács mezőgazdasági jellegű észak-alföldi kisváros, ahol a lakónépesség közel harmada a várost körülölelő pusztákon, tanyákon él. Az ipari munkahelyek hiánya, a szűkös és időszakos ingázási lehetőségek, az alacsony iskolai végzettség miatt az itt élő családok alapvetően helyben, a mezőgazdaságból igyekeznek boldogulni. A kisvárosban csak néhány cigány család él, a település szegényei között többségében a hagyományos szegénységből érkező egykori uradalmi cselédek leszármazottait találjuk. A helyi társadalmon belül nincsenek nagy társadalmi távolságok, a családok többségének életében valamilyen szinten jelen van a szegénység. Kutatásunk során két pusztán végeztünk terepmunkát. Az Irgácpusztán élő családok számára a mezőgazdasági vállalkozások már nem tudnak elegendő munkát biztosítani, a helybeliek és a beköltözők/visszaköltözők között egyre élesebb konfliktusokat generál az elérhető munkalehetőségek szűkössége, ami egyrészt a helybeli/beköltözők közötti megkülönböztetésben, illetve a beköltöző szegény családok „le cigányozásában” nyilvánul meg. (Virág 2015a) Másik vizsgált pusztánkat, Gehénpusztát a másfél évtizede odaköltöző népes cigány család „mentette meg” az elnéptelenedéstől. Sokáig úgy tűnt, a helybeli gazdáknak napszámos munkát végző cigány családok sikeresen illeszkednek a puszták világába, de napjainkban a puszták körüli földeket birtokló nagyvállalkozó, aki már nem szorul

a helybeli cigányok munkaerejére, a puszta terét is egyre inkább a maga elképzelései szerint szeretné formálni. Napjainkban a pusztán élő cigány családok és a puszta körüli földeket birtokló nagyvállalkozó közötti térhasználati konfliktusok egyre gyakoribbak. (Vígvári 2015)²

A terepek kiválasztása lehetőséget adott arra, hogy hangsúlyosan kezeljük az etnikai különbségtétel térbeli leképeződéseit, hiszen a különböző etnikai csoportok településen belüli térbeli elhelyezkedése egyrészt pontosan tükrözi a különböző csoportok közötti társadalmi távolságokat, másrészt meghatározza a mindennapi érintkezési viszonyokat. Egy-egy településen belül a különböző terek, területek státusza, s a megjelölésükre használt fogalmak nem állandóak, hanem változnak, amely tükrözi a településpolitikát formáló vezetők, a településen élő többségi lakosság szegényekhez, más etnikai csoportokhoz való, helyi gyakorlatokban, diskurzusokban és politikákban megjelenő viszonyát. E viszony határozza meg azt is, hogy a különböző szegregált terekben élő szegény, roma népesség számára hozzáférhető-e a lokális intézmények, illetve hogy milyen mértékben különülnek el, szegmentálódnak a többség és a roma kisebbség számára fenntartott intézmények, szolgáltatások rendszerei (Small 2009). A térbeli és társadalmi kirekesztést dinamikus folyamatként értelmeztük, amelynek ideáltipikus végpontjai, a társadalmilag heterogén, elmosódó határokkal jellemezhető etnikus szomszédságok és a többségében szegények és romák lakta stigmatizált gettó közötti kontinuumon a szegregált terek legkülönbözőbb, időben is változó formái jelenítik meg, amely tükrözi egyrészt a romák differenciált társadalmi helyzetét a romák és nem romák, továbbá a romák különböző csoportjai közötti szegregációs igényeket, elkülönüléseket, fizikai, mentális, szimbolikus határokat (Small, 2009 Wacquant, 2012 Váradi-Virág, 2015).

A kisvárosokon belül vizsgált szegregált terek egyik végpontját Szőlőkalján találtuk, ahol egyfajta békés egymás mellett/ együttélés alakult ki a különböző etnikai csoportok között, ahol a település méretéből következően megkerülhetetlen a mindennapi érintkezés, ahol még a szocializmus időszakában romák és nem romák között kialakult valamiféle együttműködés, munka- és/vagy patrónus-kliens jellegű kapcsolat, ahol a mindennapi együttélést nem terhelték konfliktusok. A romák többsége ugyan a településen belül egy vagy több meghatározott utcában, többé-kevésbé egy tömbben él, de a térbeli és társadalmi határok romák és nem romák között elmosódtak. Ugyanakkor a mindennapi együttélés szabályai, a térbeli, társadalmi, szimbolikus határok, az intézményekhez való hozzáférés romák és nem romák között folyamatos egyeztetés tárgyai. A többségi társadalom gyakran új határokat jelöl ki; ha a térhasználatban már fel is kellett adnia, fenntartja az intézményhasználatban, elsősorban az oktatási intézményekhez és az egyházi vagy civil szervezetekhez való hozzáférés területén. Az aktuális, békésnek mondott együttélés példái az egyes települések

² A kutatás eredményeit összegző kötetben még két kisváros Nadas és Rónakeresztes példái szerepelnek. E két kisvárosban hasonló módszertan alapján, az OTKA kutatással párhuzamosan folytattunk terepmunkát a „Faces and Causes of Marginalization of the Roma in Local Settings” című, a CEU CPS által koordinált nemzetközi kutatás keretében 2012-2014 között. Lásd: <https://cps.ceu.hu/research/roma-marginalization>. Nádast az ott megjelenő fejlesztéspolitika, a különböző roma csoportok egymáshoz való viszonya, Rónakeresztest a végletes térbeli és társadalmi marginalizáció példája alapján tartottuk fontosnak beemlíteni a kötet tanulmányai közé. A tanulmányok alapjául szolgáló terepmunkában Fehér Katalin, Rézműves Szilvia, Schwarz Gyöngyi, Szegedi Dezső, Uzzoli Annamária, Váradi Monika, Vidra Zsuzsanna, Virág Tünde vett részt. A nemzetközi kutatás vezetője Szalai Júlia volt.

történetébe ágyazott hosszas egyeztetési folyamat eredményeképpen létrejövő, kényes egyensúlyi állapotot tükröznek, amely a helyi társadalom jövőbeli változásainak függvényében hosszabb távon átbillenthet, de akár egyik pillanatról a másikra, egy-egy körülmény megváltozásával, vagy rendkívüli esemény hatására felszínre hozhatja a mélyben lappangó konfliktusokat, ami újból előhívhatja az elkülönülést, elhatárolódást, kirekesztés törekvéseit.

Kormoson és Ivándombon a többségi társadalom differenciált és szelektív módon viszonyul a romákhoz. Vagyis a „rendes”, „beilleszkedésre képes”, asszimilálódni vágyó, mobilabb cigány családokat a többség elfogadja és számukra a közös tér- és intézményhasználatot is lehetővé teszi, ugyanakkor arra törekszik, hogy a „beilleszkedni nem képes”, jellemzően a szegényebb és iskolázatlanabb romákat térben és társadalmilag egyaránt elkülönítse. Azaz a többségi társadalomnak megfelelni kényszerülő településvezetés határozza meg a romák bizonyos csoportjai számára elérhető, másokat abból kizáró tér és intézményhasználatot. Másképpen fogalmazva a településen élő roma családok közötti differenciálódást, a romák és nem romák, illetve a romák különböző csoportjai közötti elkülönülési igényeket pontosan tükrözi a többségi társadalom által szabályozott tér és intézményhasználat. Ugyanakkor az ivándombi példa rámutat arra is, hogy a lokális társadalmak etnikai szerkezetének átalakulása, a romák gazdasági pozíciójának és térbeli elhelyezkedésének változása feszültségekkel, konfliktusokkal terhes folyamat, amely a nem roma családokat védekezésre, a két csoportot elválasztó társadalmi és szimbolikus határok fenntartására, megerősítésére készíti (Feischmidt 2014; Vigvári 2013; Kovács, Virág, Vidra 2013; Vida 2015).

A fenti példák mindegyikében a különböző formájú és mértékű térbeli elkülönülés etnikai megkülönböztetésen alapul, azaz a narratívákban a „cigánytelep” különböző formái jelennek meg, amely kifejezi a többségi társadalom helyi cigányokhoz fűződő viszonyát és pontosan jelzi, hogy az adott tér és az ott élő családok mennyiben részei az adott lokalitásnak. Ezzel szemben a többségében nem roma szegény családok lakta irgácsi puszták, az előbbiektől lényegesen nagyobb térbeli távolság ellenére a helyi narratívákban mindig a városhoz tartozó területként, a lokalitás részeként jelennek meg, az ott élő családoktól való elkülönülés, megkülönböztetés igénye csak akkor jelenik meg az elbeszélésekben, ha az oda beköltöző cigány családokról esik szó. Ez elsősorban a közös történeti múlttal magyarázható, hiszen alig találoztunk olyan városival, akinek ne lenne valamilyen családi kötődése a pusztához. Ugyanakkor a megkülönböztetés hiánya azt is jelenti, hogy – ellentétben a „cigánytelepekkel” – a többségi társadalom támogat minden olyan fejlesztést, szolgáltatást, amit a helyi önkormányzat, civil szervezetek, egyházak a pusztán élő családok megsegítésének érdekében működtet.

Cigánynak lenni - az etnicitás helyi konstrukciója

Kutatásunkban arra kerestük a választ, hogy az eltérő gazdasági, társadalmi hagyományokkal rendelkező lokális közösségekben hogyan alakulnak ki különböző, etnikus vagy más jellemzők alapján konstruált határok a szegények és nem szegények között, illetve a szegények csoportján belül, a különböző társadalmi helyzetek milyen eltérő etnikai kategóriákat hoznak létre. Megközelítésünkben az etnicitás nem objektív, állandó kategória,

hanem egy-egy helyzetben és konkrét közösségben, csoportközi viszonyok között konstruálódik, azaz az etnikai kategóriák többség és kisebbség közötti interakciók sorozatában jönnek létre, nem állandóak, hanem folyamatosan változnak, létrejöttét és alakulását az adott történelmi és gazdasági körülmények határozzák meg. (Barth, 1969, 1996) Jenkins különbséget tesz csoport és kategória között; értelmezésében a csoport belső, szubjektív meghatározáson alapul, míg a kategória kívülről, mások által meghatározott, behatárolt és azonosított. Ebből következően kategorizáció szükségszerűen társadalmi viszonyokba ágyazott, amely a kategorizáló és a kategorizáltak között feszülő hatalmi és társadalmi egyenlőtlenségi viszonyt képezi le és reprodukálja. (Jenkins 1997) Az etnikai kategóriák alkotta társadalmi csoportok közötti szimbolikus, társadalmi határok át és kialakítása alapvetően az erőforrások megszerzéséért, pozícióik legitimitásáért, a magasabb társadalmi státuszért, illetve ezek intézményesítéséért folyó verseny eredménye. A határok kialakítása és működtetése a szűkös erőforrásokhoz való egyenlőtlen hozzáférés társadalmi különbségeiben jelenik meg. (Lamont–Molnár 2002 Wimmer 2008)

Ezen megközelítésekhez kapcsolódva értelmezésünkben a roma fogalma alapvetően kívülről meghatározott, elsősorban réteggülönbségeken, érdekviszonyokon és erőforrás-egyenlőtlenségeken nyugvó kategória, amely mindig az adott lokalitásban egy diszkurzív folyamat eredményeképpen jön létre, amelynek során az erőforrásokkal, hatalommal rendelkezők az alacsonyabb társadalmi pozíciót betöltőkre vonatkozóan különböző, általában negatív jelentéstartalmú kategóriákat teremtenek.

Tapasztalataink szerint a roma kategória legjellemzőbb reprezentációja a tősgyökeres és a gyűttment (established-outsider Elias-Scottson 1965), azaz az idegenségen és kívülállóságon alapuló különbségtétel, amely rigid, csak nemzedéknyi idő elteltével, akkor is csak korlátozottan áthágható határokat eredményez (Kovács-Vidra-Virág 2013). A magyarországi diskurzusokban a roma jellemzően a „magyarra veszélyes” különbségtételében is megjelenik (Horváth-Kovai 2010), azaz a többségi társadalom (szociális, kulturális, morális) fenyegetettség érzetének erősödésével többségi társadalom által kialakított roma kategória és határa merevebbé és átjárhatatlanná válik. Mindezek alapján elemzésünkben a roma vagy cigány fogalma a többségi társadalom által létrehozott és működtetett kategória, amely a kívülállóság és idegenség fenntartásával biztosítja a többségi társadalom számára a biztonságosnak vélt távolságot, azaz elkülönülés formáját és mértékét.

A roma kategória jellemzően a roma-nem roma kizárólagosságában jelenik meg, amit azonban helyi szinten számos tényező átalakíthat, megváltoztathat a két etnikai csoport közötti határokat kikezdheti, elmosódottá teheti, vagy éppen megerősítheti. Mindezek lehetnek a

- (1) társadalomtörténeti előzmények,
- (2) etnikai diverzitás, más kisebbségek jelenléte az adott településen,
- (3) roma társadalom differenciáltsága, helyi társadalom emancipatórikus törekvései,
- (4) eltérő társadalmi pozíciók és erőforrásokhoz való hozzáférés különbségei,
- (5) térbeli kirekesztés formája,

(6) a helyi társadalomban megjelenő kirekesztő, rasszista diskurzus és napi gyakorlat.

(1) A különböző társadalmi, etnikai csoportok egymásról alkotott képe az adott lokalitás társadalomtörténetébe ágyazottan értelmezhető. Az egymásról alkotott képet, a lokális narratívákat alapvetően befolyásolja különböző etnikai, társadalmi csoportok együttélésének története, az egykor és napjainkban működő társadalmi, gazdasági kapcsolatok és együttműködések mintázatai. Mindebben fontos szerepe van az időnek: romák és nem romák közötti viszonylag kiegyenlítettnek mondható társadalmi kapcsolatok kialakulásához generációk folyamatos, többé-kevésbé konfliktusmentes interakciójára van szükség. Ahogy történt ez a szocializmus időszakában a kormosi gyárban, vagy Szőlőkalján a téészen végzett közös munka esetében. Az évtizedes pozitív tapasztalatok kikezdték a homogén roma kategóriát, és a narratívákban előtérbe került az egyéni teljesítmény, a családokhoz, egyénekhez köthető történetek, a mindennapokban egyre gyakoribb és elfogadottabb lett a vegyesházasság. Általánosan elmondható, hogy az elmúlt évtizedekben e kapcsolatok kialakulásának lehetőségei, terei és intézményei rendkívül beszűkültek: a közös munkahelyek hiánya, a szegregált intézmények működtetése, elsősorban a közoktatásban és a lakóhelyi szegregáció erősödése ellehetetleníti a romák és nem romák közötti interakciók létrejöttét, ami megerősíti és megváltoztathatatlaná teszi két csoport közötti határokat. A Gehénpusztára beköltöző vagy az Ivándombra költöztetett roma családok hiába élnek közel egy generáció óta az adott településen, társadalmi kapcsolatokat alig tudtak kialakítani a többségi társadalommal, a helyiek szemében a mai napi idegenek maradtak. A roma és az idegen kategóriájának összekapcsolása rigiddé, átjárhatatlanná teszi a két csoport közötti határokat, ami ezekben az esetekben összekapcsolódik a szűkös erőforrások feletti rendelkezés jogának privilegizálásával, amely egyben a helyi viszonyrendszerek és hierarchiák állandóságának fenntartásának is az alapja.

(2) A társadalomtörténeti előzményeken túl a többségi társadalom által létrehozott és működtetett roma kategória stabilitását és erősségét meghatározza, hogy a településen belül az etnicitás roma-nem roma kizárólagos kategóriákban jelenik meg, vagy e két kategóriának vannak alternatívái. Azaz azokon a településeken, ahol több nemzetiség, a romák különböző csoportjai élnek együtt, egymás mellett ott nagyobb az esélye annak, hogy az etnikai kategóriák különböző variációi jelennek meg a településen. Ennek példája Szőlőkalja, ahol a helyi társadalom peremén, de annak részeként élő romák nem egyedül osztoznak a kisebbségi létben: más etnikai csoportok (svábok, horvátok) mellett a például délszláv háború alatt érkező menekültek is ide tartoznak. Következésképpen a helyi társadalomban átjárhatóbbak (legalábbis kevésbé élesek) az etnikus határok, és finomabb megkülönböztetések érvényesülnek a roma csoportok vagy az egyes családok megítélésében. Azaz az etnicitás helyi jelentéstartalmainak differenciáltsága miatt a társadalmi státusz és az etnicitás közötti kapcsolat nem determinisztikus. (Feischmidt 2013; Váradi 2013).

(3) A romák társadalmi és gazdasági differenciálódása, egy-egy sikeres vállalkozó, megbízható munkatárs, tanító vagy óvónő jelenléte az intézményekben kikezdhetheti a roma külső kategorizációját, lehetőséget nyújt alternatív kategóriák létrehozására. Kormoson az egykori gyári munkások megbecsültségének emléke, a jelenleg is szakmunkásként dolgozó romák, a közös múlt emléke még – időlegesen – fenntartja a romák differenciált megjelenését a helyi narratívákban. Nemcsak a kisvárosra, de az egész régióra jellemző esélyteremtő

közoktatási programoknak köszönhetően Szőlőkalján számos érettségizett, a munkaerőpiacon értékes szakmával rendelkező fiatal él, akikkel a helybeliek különböző intézményekben vagy éppen vendéglátóhelyeken is találkozhatnak. A város nem roma lakosai így nem csak egyféle, a telepi cigány szerepében ismerhetik meg a romákat, a romák különböző társadalmi pozícióban való elfogadtatása is könnyebbé válik.

(4) A romák településen belüli helyzetét alapvetően meghatározza, a nem roma társadalom társadalmi státusza, a két csoport közötti társadalmi távolság, ezzel összefüggésben az elérhető források. Ivándombon a helyi nem roma lakosság folyamatos lecsúszása, elszegényedése, pozícióvesztése a két csoport közötti szociális és társadalmi távolság fokozatos csökkenése a nem romák részéről a két csoport közötti határ erősségének hangsúlyozásával a saját csoporthatár védelmét szolgálja. Hasonlóképpen Irgácspusztán a helybeli szegény családok a beköltözők „leciányozásával”, azaz a pusztai társadalmán belül egy új etnikai kategória létrehozásával saját csoportjuk határait igyekeznek fenntartani. Napjainkban ezeken a településeken romák és nem romák ugyanazokért a munkákért, pozíciókért versengenek a munkaerőpiacon, a forrásokhoz való hozzáférés alapja az etnikai kategóriák megteremtése és fenntartása, az ebbe a kategóriába soroltak forrásokból való kizárása. Ezzel szemben Szőlőkalján azzal, hogy az informális és napszámos munkák lehetősége széles, szinte mindenki számára elérhető valamilyen formája, és a többségi társadalom számára ezek a lehetőségek kevésbé fontosak, a roma és nem roma közötti határmegvonás jelentősége, a többségi társadalom által működtetett kategorizáció gyengül.

(5) A többségi társadalom által működtetett roma kategória kizárólagossá válik, ha az egy adott térhez kapcsolódik. Kormoson a megkülönböztetés gyakran kapcsolódik a stigmatizált telepekhez, ezzel nemcsak egyéneket, hanem egész városrészeket zárva ki az érdemesség kategóriájából. Az itt élőket a többségi társadalom cigányoknak tekinti, s akként kezeli őket, a narratívákat csak elvéve jellemzi differenciált, az egyes családok, élethelyzetek és stratégiák különbségeire figyelő szemlélet. A veszélyes, kriminalizált, stigmatizált tértől és családoktól való félelem egyszerre épül a konkrét tapasztalatokra és a nagyon erős, kirekesztő, kriminalizáló többségi diskurzusra. Az etnicitás roma-nem roma kizárólagos kategóriában fogalmazódik meg gyakran még a vegyesházasságok esetében is, amely rögzített és nehezen változtatható.

(6) Az elmúlt években a szegénységről való diskurzusban radikális fordulat következett be. Bal és jobboldali politikusok egyaránt azt vetették fel, hogy nem várható el a dolgozó és adót fizető többségtől, hogy hosszútávon eltartson „dologtanokat”. A közpolitikában és a nyilvánosságban egyre hangsúlyosabbá vált a saját sorsukért alapvetően a szegényeket, munkanélkülieket felelőssé tevő elképzelések, amelyek a „dologtalanok” megrendszabályozásával, a munkára kényszerítéssel kívánnak „rendet teremteni”, és a közhangulatot lecsillapítani. A nyílt és durva rasszista beszédmód megjelenése és legitimálódása, beszüremkedése a mindennapokba nem hagy kétséget afelől, hogy az államon, az adófizetők pénzén élősködő szegények a többség szemében csak cigányok lehetnek, azaz a rendpárti, fegyvelmező szegénypolitika elsősorban a cigány családokra irányul. (Szalai 2010; Ferge, 2012 Nagy 2013) A nyilvánosságban megjelenő rasszista beszédmód elterjedése

minden településen érzékelhető, különösen ott, ahol a helyi elit köreiből is támogatásra talál.³ A szegényeket, cigányokat megregulázó, büntető intézkedések, a helyi elit nyílt, rasszista beszédmódja a helyi nem roma többség emlékezetéből előhívja a régi sérelmeket, előítéleteket, félelmet gerjeszt a cigány családokkal szemben.

Érdemesek és érdemtelenek - megélhetés és boldogulás esélyei

A mai magyar társadalomban egyének társadalmi helyzetét alapvetően munkaerő piaci pozíciója határozza meg. A modern társadalmakban a munka jelenti/jelentette a társadalmi integráció alapját, így a szervezett munkavégzés keretei közül kiszoruló rétegek nemcsak megélhetésüket, hanem társadalmi tagságuk legfontosabb legitimációs bázisát is elveszíthetik; a munkátlanság – ami nem egyenlő a munkanélküliséggel – morális kategóriává vált. (Castel 1998, Sen 2003, 2004) A társadalmon belül egyik legélesebb társadalmi törésvonal tehát a munkával rendelkezők és az onnan kiszorulók között húzódik, de még a munkaerő-piacon belül is éles különbségek keletkeznek a biztos, jól fizetett és láthatóan „hasznos” és célszerű állásokkal rendelkezők és az azokkal nem rendelkezők között (Ferge 2002, 2012). Mindeközben különböző szociológiai kutatásokból tudjuk, (Messing 2006, Virág 2008) hogy az alacsony végzettségűeknek egy igen jelentős része valójában végez értékteremtő munkát, csakhogy azt, éppen a magas költségek miatt informálisan, az alkalmi és egyéb nem bevallott munkák piacán teszi. A társadalom e szelete – közülük jelentős számban romák – alkotja a mezőgazdaság, építőipar és egyéb munkaerő-igényes ágazatok nagyon olcsó, nagyon rugalmas és teljesen kiszolgáltatott napszámos tömegét. Azaz a statisztikákban gazdaságilag inaktívként, vagy munkanélküliként számon tartott egyének különböző utakat alakítanak ki a munka világa felé, egyensúlyoznak a munkaerőpiac peremén elérhető, folyamatosan változó, bizonytalan munkák és a megkötő segélyezés és közfoglalkoztatás között. A statisztikákban inaktívként, vagy munkanélküliként megjelenők az informális és/vagy a támogatott munkaerőpiacon (közfoglalkoztatás) különböző pozíciókat foglalnak el: a segélyekből tengődő, gyakran napi megélhetési gondokkal küszködő családoktól, a segélyeket alkalmi munkával kiegészítő szegényeken, az ennél viszonylag biztosabb megélhetést kínáló önkormányzati foglalkoztatottakon keresztül az informális munkaerőpiacon aktívan és rendszeresen résztvevő, és ezzel a családjuk számára viszonylag biztos megélhetést kínálókon át igen széles skálán mozognak. Ezzel a megközelítéssel a társadalmi kirekesztés és beilleszkedés nem állapotként, hanem kontinuumként értelmezhető. (Castel 1998)

Ugyanakkor a 2008-as gazdasági válságot követően már nemcsak a munkaerőpiacról kiszorult vagy oda csak részlegesen kapcsolódó háztartások tartoztak a szegények körébe. A szegényeken belül megjelent egy olyan csoport, amelynek van állandó munkahelye, de havi rendszeres bevételeik nem fedezik megélhetésüket. A költségvetési intézményekben, elsősorban a szociális szférában dolgozó, alacsony iskolai végzettségű fizikai, kiegészítő munkát végzők, hasonlóképpen a legalacsonyabb presztízsű, végzettséget nem igénylő, nehéz fizikai munkákért olyan alacsony bért fizetnek, ami nem elegendő ahhoz, hogy a háztartás elkerülje a szegénység kockázatát. Ezzel párhuzamosan az elmúlt években egyrészt

³ Vizsgált településeink közül Kormoson a 2014-es önkormányzati választásokon a Jobbik került vezető pozícióba.

a családtámogatások befagyasztása, másrészt a magasabb jövedelműeknek kedvező adó és családtámogatási rendszer csökkentette a szegények felé nyújtott támogatások összegét, ezzel jelentősen növelte a munkaerőpiac legalsó szegmensében elhelyezkedő munkavállalók szegénységi kockázatát. (Szívós-Tóth 2013)

Az elsődleges munkaerőpiacra való bejutás, az informális és napszámos munkákhoz való hozzáférés legnagyobb strukturális akadályát a helyi és térségi gazdaság gyengesége, a foglalkoztatási kapacitások rendkívüli szűkössége jelenti. A szegény családok boldogulási lehetőségeit alapvetően a helyben, vagy napi ingázással és minimális költségekkel elérhető munkahelyek szűkössége, az azokért való versengés határozza meg. A periférikus elhelyezkedésű településeken a legnagyobb foglalkoztató az önkormányzat és az általa fenntartott intézmények, amit néhány, általában mezőgazdasági kis és középvállalkozás egészít ki. Vizsgált településeik közül Szőlőkalja az egyetlen, ahonnan napi ingázással, ha az évnek csak egyik felében és általában informálisan, de elegendő munkalehetőség van. A munkavállalás lehetősége teljes mértékben független a munkanélküliség kezelésére hivatott intézményrendszerrel, szinte senkivel sem találkoztunk, aki a munkaügyi központon keresztül talált volna munkahelyet. A munkakeresésnél a legfontosabb tényező a személyes kapcsolathálózat, amelyen keresztül nemcsak információkhoz lehet jutni, de maga a foglalkoztatás is alapvetően ezeken alapul. Azaz bármilyen munkalehetőségre szinte csak azoknak van esélye, akik rendelkeznek megfelelő társadalmi tőkével, kapcsolatokkal a többségi társadalom tagjai és intézményei felé. A fentiekből következően a munkavállalás egyik legfontosabb meghatározó tényezője, a szegény roma és nem roma családok helyi társadalomhoz fűződő viszonya, kapcsolatai a többségi társadalommal. Azokon a településeken, ahol a romák és nem romák különböző csoportjai között a szocializmus időszakában kialakult valamiféle együttműködés, kapcsolat, romák és nem romák egy munkahelyen dolgoztak napjainkban is sokkal könnyebb munkát találni. Azokon a településeken, ahol a szegény, roma családok a többségi társadalomtól éles térbeli és társadalmi határok választják el, a lakóhely stigmatizált, ahol a többségi társadalom diszkriminatív, kirekesztő attitűdje a jellemző szinte reménytelen a helybeli munkavállalás.

Tapasztalataink alapján a különböző munkalehetőségekhez való hozzáférés tekintetében rendkívüli nagy különbségek vannak az azonosan alacsony iskolai végzettségű és szegény romák és nem romák között. Az önkormányzatnál és a városi intézményeknél folyamatos foglalkoztatásban vagy közfoglalkoztatásban levők, a helyi kis és középvállalkozásnál foglalkoztatottak között többségében nem romákat találunk. Romák csak és kizárólag akkor juthatnak ilyen munkákhoz, ha nagyon szoros társadalmi kapcsolataik vannak a többségi társadalom felé, ha vannak előzetes, a bizalom alapját szolgáltató közös munkatapasztalataik. Azaz az intézményekben való foglalkoztatásnál nagyon erős etnikai szelekció működik. A munka intenzitásának csökkenésével, az egyre kiszolgáltatottabb és nehezebb munkák felé haladva a romák aránya egyre magasabb lesz. A munkaerőpiacról teljesen kiszorultak között, akik évente csak néhány hónapot tudnak munkával tölteni, azt is csak informálisan, vagy akár a segély folyósításához szükséges egy hónap munkaviszonyt sem tudják igazolni, szinte már csak romákat találunk. Összegezve azt mondhatjuk, hogy alapvető különbség mutatkozik a nem roma és roma családok szegénysége, munkához való hozzáférése között. A nem roma családoknak nagyobb az esélye arra, hogy egy vagy több aktív korú tagjuk tartósan jelen

legyen az elsődleges és az informális munkaerőpiacon, s ennek jelentősége nem csak a családok bevételei és jövedelmi helyzete szempontjából értékelendő. A munkaerő-piaci jelenlét oka, s egyben következménye és feltétele is annak, hogy e családok több és erős kapcsolattal kötődnek a nem szegények világához, az intézmények képviselőihez, akik elismeri erőfeszítéseiket, és szegénységüket nem valamilyen hibának vagy etnikai, kulturális, mentalitásbeli sajátosságnak tulajdonítják. Az általunk megismert nem roma családok meghatározó többsége esetében a szegénység és társadalmi kirekesztettség akkor sem jár együtt, ha esetleg szegregált roma környezetben élnek. Úgy is fogalmazhatunk, hogy romákra és nem romákra az alacsony jövedelemből fakadó szegénység egyaránt jellemző, de a nem roma családok kisebb eséllyel süllyednek mélyszegénységbe, mint a romák és – ellentétben a romákkal - társadalmi tagságukat nem kérdőjelezi meg a nem szegény többség. (Váradi 2015)

Vizsgált településeinken a legjelentősebb foglalkoztató az önkormányzat és – kisvárosokról lévén szó – az általa működtetett intézmények. A települési önkormányzatok foglalkoztatáspolitikájának egyik fontos jellemzője, hogy az alacsony státuszú álláshelyek betöltésének finanszírozásához – akár a kisebb szabálytalanságokat is felvállalva – kombinálja a költségvetési, saját és a közfoglalkoztatásra szánt forrásokat, azaz a közfoglalkoztatást a közszolgáltatások működési forrásainak kiegészítéseképpen is használják. Az önkormányzatok lehetőség szerint az intézmények technikai személyzetének (takarítók, dajkák, konyhások, karbantartók, kézbesítők) legalább egy részét közfoglalkoztatásban alkalmazzák, azaz források átcsoportosításával korábbi önkormányzati álláshelyeket töltenek fel közfoglalkoztatottakkal. (Messing-Molnár, 2009, 2011)

Elsősorban a nők foglalkoztatásában van kitüntetett szerepe az intézményi foglalkoztatásnak, hiszen a térségi munkaerőpiacok sajátosságai miatt ezen kívül ők aligha találnának munkát. Több kisvárosban talákoztunk azzal, hogy a szociális szolgáltatások megszervezésének és működtetésének kettős célja van: egyrészt a rászorulóknak segítése, másrészt – hasonlóan az önkormányzat közfoglalkoztatási politikájához – az arra érdemes szegények segítése a folyamatos foglalkoztatással. A szociális szféra legalacsonyabb presztízsű foglalkozásainak egyike az idősgondozás, amely egyrészt gyorsan elsajátítható, csak egy „gyorstalpalóra” van hozzá szükség és egy kiterjedt, legalább tucatnyi ismerősből álló kapcsolathálózatra. Ez egyben jelzi a szociális szakma végtelen nyitottságát és strukturális problémáit is (Bugarszki 2011, 2014 Virág 2014).

A tartós munkanélküliségben élő romák és nem romák többsége számára a települések legtöbbször szinte csak a közfoglalkoztatás kínál hosszabb-rövidebb ideig tartó munka- és megélhetési lehetőséget, amely az utóbbi években a kormányzati szándékok szerint a szegénység és a tartós munkanélküliség kezelésének univerzális eszközévé vált. Általános tapasztalat, hogy minél több a jogosult, annál ritkábban kerül sor egy-egy segélyezett behívására, és annál kevesebb ideig tart a közfoglalkoztatás, ugyanakkor a közfoglalkoztatáson belül vannak kitüntetett pozíciók, ahol szinte állandó jelleggel lehet dolgozni. A közfoglalkoztatás megszervezése és tartalma településről-településre változik, nagyon széles skálán mozog és alapvetően a településvezetés szegényekhez, romákhoz való viszonyán alapul. Függetlenül attól, hogy egy-egy települési önkormányzat hogy szervezi közfoglalkoztatást, az workfare jellegénél fogva a tartósan munkanélkülieket minden esetben kiszolgáltatottá teszi a helyi hatalomnak (Messing 2013). Az elmúlt években egyrészt a

közfoglalkoztatás kiterjesztésének ezzel párhuzamosan más önkormányzati források szűkülésének, másrészt annak, hogy a munkanélküliség egyre több településen nemcsak a képzetlen, többségében romákat, hanem szakképzettséggel rendelkező, a gazdasági válságot megelőzően éveig folyamatos munkaviszonyban álló romákat és nem romákat is sújtja, átalakult a közfoglalkoztatás szerkezete. A közfoglalkoztatás kiterjesztése és diverzifikálódása automatikusa a közfoglalkoztatottak közötti különbségtételt is vonzza. A közmunkások közötti megkülönböztetés nemcsak a gyakorlatban, vagyis a látható/láthatatlan, azaz utcán vagy közintézményben, tényleges munkavégzés/álmunka különbségeiben jelenik meg, hanem az önkormányzat közfoglalkoztatást szervező munkatársainak narratíváiban is. Az utcán dolgozó roma brigádokat általában a munkából való lógással, késéssel, semmittevással jellemzik, míg az „elit” brigádokban dolgozókról mint megbecsült szakemberekről beszélnek. Másképpen fogalmazva a város a közfoglalkoztatás egy részét az arra érdemes szegények számára tartja fent, akik a város számára hasznos tevékenységeket végeznek, a város szemében ők nem is „közmunkások” míg az érdemtelen szegények, szinte kizárólag romák a köztéren semmittevással foglalatoskodnak, ezzel tovább erősítve az érdemtelen és cigányság kategóriáinak összekapcsolódását. Mindez egyben azt is jelenti, hogy a közfoglalkoztatás, miközben szorosan összefonódik az önkormányzati intézményekben való foglalkoztatással, maga is hierarchikus és etnikai színezetű, az érdemes és érdemtelen szegények megkülönböztetésén alapuló különbségeket teremt: az elsődleges munkaerőpiaccal párhuzamosan kialakuló struktúra, amely a szinte folyamatos, intézményen belüli foglalkoztatástól az egy-két hónapos utcai szemétszedésig terjed, és amely hierarchia legalján a roma munkanélküliek állnak. (Vidra 2013, Vida - Vidra 2015)

Az éveken át tartó, hosszabb-rövidebb idejű közfoglalkoztatás szinte már beépül a családok életébe, „*a városnál dolgozom*” – mondják, majd további kérdéseinkre derül ki, hogy mindez évek óta 8-10 hónapos közfoglalkoztatást jelent. Azaz a közfoglalkoztatás az önkormányzatok részéről az egyik legfontosabb, szinte kizárólagos szociálpolitikai eszközzé vált, másrésztől beépült az egyének életébe; egy rendszeres és többé-kevésbé kiszámítható bevételi forrássá vált. A települések életében évek óta rendszerszerűen jelen levő közfoglalkoztatásnak társadalomszervező hatása jelentős. A közfoglalkoztatást szervező önkormányzati alkalmazottak, sok helyen egyszerűen „*főnökek*” szólítják. Az évek óta a közfoglalkoztatottak munkáját szervező önkormányzati alkalmazottak és a közfoglalkoztatásban részt vevők között kialakuló patrónus-kliens viszony a megbízható, arra érdemes szegények számára nemcsak szinte folyamatos foglalkoztatást, de egyfajta megbecsülést, biztonságot is jelent, míg a „*főnökkel*” konfliktusba kerülőket a teljes létbizonytalanságba sodorja. Mindez egyrészt a közfoglalkoztatás rendszerét az informális felé tolja el, másrészt a szegényeket kiszolgáltatottá teszi a helyi hatalom képviselőinek.

Ugyanakkor a közfoglalkoztatás többszörös kiszorító hatása jelentős mértékben torzítja a helyi munkaerőpiacot: nemcsak az önkormányzati állásokat váltják ki közfoglalkoztatottakkal, de a kötelező közfoglalkoztatásba bevontak kiszorulnak a napszámos munkák piacáról is. A közfoglalkoztatás jelentős kiterjesztése (Cseres - Molnár 2014) tovább rontotta a közfoglalkoztatás és a napszámos munkák összehangolásának lehetőségét, tapasztalataink szerint egyre több embernek kell választania a napszámos munka és a közfoglalkoztatás között.

Az egyházi és önkormányzati intézményekben végzett munkán és a közfoglalkoztatáson túl a munkavállalás leggyakoribb típusa a helyben vagy napi ingázással végzett munka. A munkavállalás jellege, azaz hogy az adott munkát a mezőgazdaságban vagy az ipar egyes területein végzik, mindig a település földrajzi, közlekedési helyzetéből, valamint a korábbi évtizedekre jellemző foglalkozási struktúrájából adódik. Az általunk vizsgált településeken, térségekben a regionális egyenlőtlenségek miatt csak elvétve találhatóak nagyobb multinacionális vállalatok, a foglalkoztatók többsége hazai tulajdonú, döntően mezőgazdasági kis és középvállalkozás, ahol jellemzően csak néhány speciális szakmával, vagy betanított munkásként, napszámoként lehet elhelyezkedni. Mindennapi tapasztalat, hogy a munkavégzés és a végzettség között nincs szoros összefüggés, a végzettséget igazoló papíroknál sokkal fontosabb a tapasztalat, megbízhatóság. (Váradi 2015) Azok a vállalkozók, akikkel interjúalanyainkon keresztül megismerkedtünk többségében a kilencvenes évek elején kezdték vállalkozásukat és nem, vagy csak részlegesen tudtak bővíteni, fejleszteni. A kisvállalkozások munkaszervezésének négy fontos momentumát emelhetjük ki: a foglalkoztatottak alacsony száma, a mindenki-mindekit ismer érzése, a személyes kapcsolatok a közvetlenség a családiasság érzetét kelti, ezzel növeli a lojalitást, (1) a vállalkozás vezetése szorosan kapcsolódik a tulajdonos, vagy üzemvezető helyi társadalomban szerzett tekintélyével, amely erősíti a foglalkoztató és foglalkoztatott közötti paternalizmust, (2) a vállalkozás tőkehiánya, a bizonytalan gazdasági környezet miatt a foglalkoztatás gyakran informális vagy illegális (3) egy adott térben a vállalkozók ismerik egymást, bizonyos esetekben kooperálnak egymással (4) (Kuczi, 2000). E vállalkozóknál a munkavállalás egyik jellemző formája a patrónus-kliens alapú napszámok munka, ami egyfajta társadalomszervező erővel is bír az adott lokalitásban; az adott gazdasági kapcsolatok magukba foglalnak számos olyan társadalmi viszonyrendszert, amelyek az ebben a kapcsolatrendszerben részesülő családok társadalmi integrációját lokálisan meghatározza (Szabó T 2009 és Vígvári 2015 Virág 2015a).

Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy az elmúlt évtizedekben azok a kisvállalkozások, amelyek képesek voltak fejleszteni, átalakulni, ha tetszik professzionizálódni, jelentős átalakuláson mentek keresztül, ami elsősorban a vállalkozás menedzsmentben, a foglalkoztatókhöz való viszonyban és ebből következően a tulajdonos/vállalatvezető stílusában, megjelenésében mutatkozik meg. Jellemző, hogy a tulajdonos/vállalatvezető egyre kevésbé vesz részt a mindennapi munkában, a munkavállalókkal igyekszik elkerülni a személyes viszonyt, a korábban közvetlen stílust felváltja a távolságtartás. A tulajdonos/vállalatvezető már nem a termelésért felelős munkavezető, hanem menedzser (Kuczi, 2006 és Vígvári 2015). Részben a vállalkozások mérete, részben a vállalkozói magatartás és életforma változása hozta létre a napszámok és a vállalkozók között elhelyezkedő munkaközvetítői vállalkozói réteget, amelyek segítik a vállalkozót abban, hogy kilépjen a többszörös szerepvizonyok, kliens-patrónus viszony okozta kényszer helyzetből és a napszámok foglalkoztatását csak az üzleti racionalitás alapján szervezze. Ebben az esetben a vállalkozónak nem emberek tucatjaival kell mindennapi kapcsolatot ápolnia, hanem egy-két vállalkozóval, akivel kizárólag piaci alapon köt szerződést. E vállalkozó felelőssége a munkaerő biztosítása, sem őt, sem a bér munkásként dolgozó napszámot nem köti semmilyen személyes viszony a tulajdonképpeni vállalkozóhoz. A lokális szinten szerveződő,

reciprocitásban gazdagabb patrónus-kliens munkaformával szemben ez a lokalitást mellőző, személytelen bérmunkás foglalkoztatás, ahol nagyszámú, könnyen mozgatható nem helyben lakó alkalmi munkavállaló végzi a feladatokat.

Összegzés

A kutatás során négy periférikus elhelyezkedésű kisvárosban végzett terepmunka alapján készültek elemzések. A szegény roma és nem roma családokkal és a velük kapcsolatban álló intézményekkel készült interjúk és terepi megfigyelések lehetőséget kínáltak arra, hogy feltárjuk a szegénységet fenntartó és újratermelő struktúrákat és mindennapi gyakorlatokat, ugyanakkor megismerjük a szegénység, mint élethelyzet különböző fokozatait, arcait a társadalmi befogadás és kirekesztés közötti kontinuumon. A tanulmányok a társadalmi és térbeli kirekesztés formáit, eszközeit, működési mechanizmusait, a különböző társadalmi és etnikai csoportok közötti interakciókat, az intézményekhez fűződő kapcsolatokat, együttműködési kényszereket és lehetőségeket mutatják be. Leírják és elemzik a szegények és nem szegények között, illetve a szegények csoportján belül létrejövő etnikus vagy más jellemzők alapján konstruált határok megvonásának mechanizmusait, ennek térbeli következményeit, illetve a szegény, cigány családok megélhetési lehetőségeinek egymással összefüggő rendszerét.

Általános tapasztalat, hogy a településszerkezeti és regionális meghatározottságokat a legtöbb esetben felülírja a lokalitás ereje. Már a nyolcvanas években is a helyi elit (tanácselnök, általános iskolai igazgató, tanárok, védőnő stb.) szemlélete, és a helyi cigányokhoz, szegényekhez való viszonya határozta meg azt, hogy a lehetőségeken belül hogyan alakul a településen e családok helyzete. Elemzéseinkben a roma vagy cigány fogalma a többségi társadalom által létrehozott és működtetett kategória, amely elsősorban rétegkülönbségeken, érdekviszonyokon és erőforrás-egyenlőtlenségeken alapul, és az adott lokalitásban, különböző társadalmi csoportok közötti interakciók során teremődik meg, amelynek során az erőforrásokkal, hatalommal rendelkezők a kívülállóság és idegenség fenntartásával biztosítják a többségi társadalom számára a biztonságosnak vélt távolságot, azaz elkülönülés formáját és mértékét. A szegények és nem szegények között, illetve a szegények csoportján belül létrejövő etnikus csoporthatárokat meghatározza az adott lokalitás társadalomtörténete, a különböző etnikai csoportok közötti együttműködés, kapcsolat, vagy annak hiánya. A legtöbb településen az etnicitás a roma-nem roma kizárólagosságban jelenik meg. Azokon a településeken, ahol az etnikai diverzitás, más kisebbségek jelenléte is jellemző nagyobb az esélye a roma kategória, differenciált, helyzetekhez igazodó használatának. Hasonlóképpen a roma társadalom társadalmi differenciáltsága, a településen látható és érzékelhető roma elit is segíti a különböző társadalmi csoportok közötti határok gyengülését, elmosódottságát.

A terepek kiválasztása lehetőséget adott arra, hogy hangsúlyosan kezeljük az etnikai különbségtétel térbeli leképeződéseit, hiszen a különböző etnikai csoportok településen belüli térbeli elhelyezkedése egyrészt pontosan tükrözi a különböző csoportok közötti társadalmi távolságokat, másrészt meghatározza a mindennapi érintkezési viszonyokat. A vizsgált települések többségében a romák településen belüli térbeli elhelyezkedése az interetnikus

szomszédságoktól a gettóig terjedő kontinuumon helyezkedik el, ami a romák differenciált társadalmi helyzetét, a romák és nem romák, továbbá az egyes roma csoportok közötti elkülönülési és szegregációs igények, fizikai, mentális, szimbolikus határok időben és térben dinamikusán változó különbségeit tükrözi.

A cigány családok helyzete a lokalitásban határozódik meg, és alapvetően a helyi elitek romákhoz való viszonyán múlik. Kisvárosainkban egy szűk elit, néhány család rendelkezik minden elosztható forrás, gazdasági potenciál felett, a helyi társadalom többi tagja pedig többé-kevésbé nekik kiszolgáltatott. Minél kisebb egy település, minél szűkösebbek az erőforrások, annál meghatározóbbak a patrónus-kliens jellegű társadalmi viszonyok. Az aszimmetrikus, a felek státuszbeli különbségén alapuló, de mindkét fél számára hasznos, és fenntartandó patrónus-kliens kapcsolat már nemcsak magánszemélyek közötti, hanem közszerelő (polgármester, közfoglalkoztatás szervező) és magánszemélyek közötti kapcsolatban is megjelenik. Fontos különbség, hogy e közszerelők nem saját gazdaságukból, vagyonukból juttatnak a helyi szegényeknek, hanem állami forrásokat osztanak el a helyi viszonyoknak, érdekeknek megfelelően. Mindez informalizálja a helyi hatalmi viszonyokat és erősíti a szegények helyi hatalomnak, közvetve az államnak való kiszolgáltatottságát.

Kutatási tapasztalataink szerint alapvető különbség mutatkozik a nem roma és roma családok szegénysége és társadalmi befogadása/elfogadottsága között. Kisvárosaink nagyon hasonlóak abban, hogy a cigány családok szinte teljesen kiszorultak az elsődleges munkaerőpiacról, romákat általában csak szezonálisan foglalkoztatnak, hagyományosan a mezőgazdaságban és az építőiparban, de az utóbbi években e két ágazatban is jelentősen szűkültek a lehetőségek. Ezzel a roma családok nemcsak a munkalehetőségtől estek el, hanem azok a kliens-patrónus jellegű társadalmi kapcsolatok is háttérbe szorultak, megszakadtak, amelyek szűkösség idején addig kisegítették a roma családokat. Ugyanakkor a nem roma családoknak nagyobb az esélye arra, hogy egy vagy több aktív korú tagjuk tartósan jelen legyen az elsődleges és az informális munkaerőpiacon, s ennek jelentősége nem csak a családok bevételei és jövedelmi helyzete szempontjából értékelendő. A munkaerő-piaci jelenlét oka, s egyben következménye és feltétele is annak, hogy e családok több és erős kapcsolattal kötődnek a nem szegények világához, az intézmények képviselőihez, akik elismeri erőfeszítéseiket, és szegénységüket nem valamilyen hibának vagy etnikai, kulturális, mentalitásbeli sajátosságnak tulajdonítják. Úgy is fogalmazhatunk, hogy romákra és nem romákra az alacsony jövedelemből fakadó szegénység egyaránt jellemző, de a nem roma családok kisebb eséllyel süllyednek mélyszegénységbe, és társadalmi tagságuk nem kérdőjeleződik meg, a lokális társadalom részei, akikkel szolidáris a nem szegény többség. Ezzel szemben a romák hozzáférése a munkalehetőségekhez sokkal korlátozottabb és többségüknek nemcsak a szegénységből fakadó mindennapi gondokkal, de a többségi társadalom részéről egyre erőteljesebb nyílt, durva rasszista beszédmód megjelenésével és gyakorlataival, társadalmi tagságuk folyamatos megkérdőjelezésével kell szembesülniük.

Irodalmak

Barth, Fredrik (1969): *Ethnic groups and boundaries. The social organization of culture difference*. Universitetsforlaget, Oslo

Barth, Fredrik (1996): Régi és új problémák az etnicitás elemzésében *Regio* 1. sz. 3-25.

Bugarszki Zsolt (2011): A jótévő asszonyoktól a fedőemelgető asszonyokig? Forrás: http://szimplacsoport.blog.hu/2011/10/02/a_jotevo_asszonyoktol_a_fedoemelgeto_asszonyok_ig (utolsó letöltés: 2015. 05. 02)

Bugarszki Zsolt (2014): A magyarországi szociális munka válsága. Vitaindító gondolatok. In: *Esély*, 2014/3, 64-73.

Castel, Robert (1998): *A szociális kérdés alakváltozásai*. Budapest: Max Weber Alapítvány, Wesley Zsuzsanna Alapítvány, Kávé Kiadó

Cseres-Gergely, Zs. – Molnár, Gy. (2014): Közmunka, segélyezés, elsődleges és másodlagos munkaerőpiac. In: Kolosi, T. – Tóth, I. Gy. *Társadalmi Riport 2014*. <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/b331.pdf>

Elias, N., Scotson, J. L. (1965): *The Established and the Outsiders. A Sociological Enquiry into Community Problems*. London, Frank Cass & Co.

Fehér Katalin (2015a): Szimbolikus határok és szociális gondoskodás intézményi szemmel In: Virág T (szerk.) *Törésvonalak: Szegénység és etnicitás vidéki terekben*. 325 p. Budapest: Argumentum Kiadó, 2015. pp. 141-165.

Fehér Katalin (2015b): Egy ipari munkáskolónia átalakulása In: Virág T (szerk.) *Törésvonalak: Szegénység és etnicitás vidéki terekben*. 325 p. Budapest: Argumentum Kiadó, 2015. pp. 265-288.

Feischmidt Margit (2012): Kényszerek és illeszkedések Gazdasági és szimbolikus stratégiák aprófalvakban élő romák életében *Szociológiai Szemle* 2012/2 54-84.,

Feischmidt Margit (2014): Hétköznapi nacionalizmus és a másság cigányként való megjelölése In: Feischmidt (szerk.) *Nemzet a mindennapokban Az újnacionalizmus populáris kultúrája 2014*.

Ferge Zsuzsa (2002): Struktúra és egyenlőtlenségek a régi államszocializmusban és az újkapitalizmusban. *Szociológiai Szemle*, 4, 3-33.

Ferge Zsuzsa (2012): Vágányok és vakvágányok a társadalompolitikában l'Harmattan 2012.

Harvey, D. (2006): *Spaces of Global Capitalism. Towards a Theory of Uneven Geographical Development*. London: Verso

Héderné Berta Edina – Vida Anikó (2014): „Körbevettek minket.” A szegénység térbeli, etnikai és társadalmi hatásai egy dél-alföldi kisvárosban. *Esély*, 4, 57-75.

Héderné Berta Edina (2015): „Mintha mákkal beszórták volna” – romák mobilitása és a középosztály szubjektív biztonságérzete egy dél-alföldi kisvárosban In: Virág T (szerk.) *Törésvonalak: Szegénység és etnicitás vidéki terekben*. 325 p. Budapest: Argumentum Kiadó, 2015. pp. 181-195

Horváth Kata és Kovai Cecilia (2010): „A cigány-magyar különbségtétel alakulása egy észak-magyarországi faluban”. *anBlok*, 2010. 4.: 28-31. p.

Jenkins, Richard: *Rethinking Ethnicity: Arguments and Explorations*. Sage, London, 1997.

- Koós Bálint – Virág Tünde (2010): Fel is út, le is út: községeink sorsa a rendszerváltás után. In: Barta Gy. – Beluszky P.– Földi Zs. – Kovács K. (szerk.): *A területi kutatások csomópontjai – Visszapillantás és előretétekintés*. MTA RKK, 2010. 32–54.
- Kovács É., Vidra Zs., Virág T. (2013): Az etnicitás reprezentációi és mindennapi gyakorlatai. In: Kovács É., Vidra Zs., Virág T.: *Kint és bent. Lokalitas és etnicitás a peremvidékeken*. Budapest: l'Harmattan, 78-111.
- Kuczi Tibor (2000): *Kisvállalkozás és társadalmi környezet*. Replika Kör, Budapest.
- Kuczi Tibor (2006): *Kisvállalkozók a magyar társadalomban*. In: Kovács Imre (szerk.): *Társadalmi metszetek*. Napvilág Kiadó, Budapest. p. 449-477. o.
- Ladányi János - Virág Tünde (2009): A szociális és etnikai alapú lakóhelyi szegregáció változó formái Magyarországon a piacgazdasági átmenet időszakában. *Kritika* 38:(7-8) pp. 2-8.
- Lamont, Michèle, & Molnár, Virág (2002). The study of boundaries in the social sciences. *Annual review of sociology*, 28, 167-195.
- Lengyel Gabriella (2006): Cigánytelepek egykor és ma. In: Kállai E., Törzsök E (szerk.): *Átszervezések kora. Cigánynak lenni Magyarországon Jelentés 2002-2006*. Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, Budapest
- Messing V., Molnár E. (2009): Bezáródó kapcsolati hálók: szegény roma háztartások kapcsolati jellemzői. *Esély* 5: 47-74.
- Messing Vera – Molnár Emília (2011) Válaszok a pénztelenségre: szegény cigány és nem cigány családok megélhetési stratégiái *Esély*
- Messing Vera (2006): Lyukakból szőtt háló: háztartások közötti támogató kapcsolatok roma és nem roma szegények körében. *Szociológiai Szemle* ,2, 37-54.
- Messing Vera(2012): Kettévágott munkapiac, szétforgácsolt társadalom – Avagy hogyan dezintegrálják a magyar munkaerőpiacot és a társadalmat az állami foglalkoztatáspolitikai beavatkozások, különös tekintettel a közfoglalkoztatási programokra In: Kovács Imre, Dupcsik Csaba, P.Tóth Tamás, Takács Judit (Szerk.) *Társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon Tanulmányok MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont (Szociológiai Intézet) 2012* 204-220
- Nagy Erika- Tímár Judit – Nagy Gábor – Velkey Gábor (2015): A társadalmi-térbeli marginalizáció folyamatai a leszakadó vidéki térségekben *Tér és Társadalom* 2015/1.
- Nagy Pál (2013): A cigány magyar együttélés és az érpataki modell In.: *Távolodó világaink Cigány Néprajzi Tanulmányok* 16. Szerkesztette: Szuhay Péter 389-425.
- Németh Krisztina (2015a): A terepmunka és a kutatói pozíció reflektálása mint az értelmezés rejtett erőforrása In: Virág T (szerk.) *Törésvonalak: Szegénység és etnicitás vidéki terekben*. 325 p. Budapest: Argumentum Kiadó, 2015. pp. 27-44.
- Németh Krisztina (2015b): Szegregátum vagy etnikus szomszédság?: Egy dunántúli kisváros "szegregátuma" a diskurzusok és köznapi cselekvések tükrében In: Virág T (szerk.) *Törésvonalak: Szegénység és etnicitás vidéki terekben*. 325 p. Budapest: Argumentum Kiadó, 2015. pp. 247-264.
- Sen, Amartya (2003-2004): *Társadalmi kirekesztés: Fogalom, alkalmazás és vizsgálat I-II*. *Esély* 6, 3-22; 1, 13-25.

Small, M. L. (2009): Four Reasons to Abandon the Idea of 'the Ghetto'. *City and Community*7, no.4.(December): 389-398.

Szabó Á Töhötöm (2009): Kooperáló közösségek, Mentor, Marosvásárhely

Szalai Júlia (2010): „A szabadságtalanság bővülő körei. Az iskolai szegregáció társadalmi 'értelméről'. *Esély*,

Szívós – Tóth (2013): Egyenlőtlenség és polarizálódás a magyar társadalomban. TÁRKI Monitor jelentések 2012. Táarki, Budapest.

Váradai Monika (2015): A túlélés és a társadalmi betagolódás között: szegénység, kirekesztettség és kapcsolatrendszerek In: Virág T (szerk.) Törésvonalak: Szegénység és etnicitás vidéki terekben. 325 p. Budapest: Argumentum Kiadó, 2015. pp. 45-68.

Váradai Monika Mária – Virág Tünde (2015) A térbeli kirekesztés változó mintái vidéki terekben Szociológiai Szemle 1.

Váradai Monika Mária (2013): Megélhetés és támogató kapcsolatok – az aprófalusi szegénység arcai. Esettanulmány 2008-ból In Kovács Katalin – Váradai Monika Mária (szerk.) *Hátrányban, vidéken* Budapest: Argumentum

Vida Anikó – Vidra Zsuzsa (2015): „Ez is segély, csak máshogy hívják” – helyi szegénypolitikák: segélyezési gyakorlatok és a közmunka In: Virág T (szerk.) Törésvonalak: Szegénység és etnicitás vidéki terekben. 325 p. Budapest: Argumentum Kiadó, 2015. pp. 69-90

Vida Anikó (2015) „Hát rajtunk ki segít?” Aszociális ellátásban dolgozók helyzete és szegénységképe egy dél-alföldi kisvárosban In: Virág T (szerk.) Törésvonalak: Szegénység és etnicitás vidéki terekben. 325 p. Budapest: Argumentum Kiadó, 2015. pp. 167-180.

Vidra Zsuzsanna (2013): Önkormányzatok és segélyezettek a workfare szorításában - A szociális segély csökkentésének hatásai a vidéki Magyarországon, 2012. Pillangó Kutatás, Pro Cserehát Egyesület <http://www.pillangokutatas.bffd.hu/kutatasi-eredmenyek/tanulmanyok>

Vigvári András (2008): Szubszidiaritás nélküli decentralizáció. Néhány adalék az önkormányzati rendszer magyar modelljének korszerűsítéséhez. *Tér és Társadalom*, 22. évf. 1. szám. 141-167.o.

Vigvári András (2015): Vissza a tanyákra – egy cigány család újrakezdési esélyei a szabolcsi pusztai világban In: Virág T (szerk.) Törésvonalak: Szegénység és etnicitás vidéki terekben. 325 p. Budapest: Argumentum Kiadó, 2015. pp.211-228.

Virág Tünde (2008): Változó gazdasági - társadalmi kapcsolatok egy cigányok lakta faluban. *Szociológiai Szemle* 18:(1) pp. 60-77.

Virág Tünde (2014): Közfoglalkoztatás és idősgondozás – szegénységre adott válaszok egy alföldi kisvárosban és tanyavilágában. *Esély*,1,45-63.

Virág Tünde (2015): Szegénysors - mindennapok egy pusztán In: Virág T (szerk.) Törésvonalak: Szegénység és etnicitás vidéki terekben. 325 p. Budapest: Argumentum Kiadó, 2015. pp. 229-246.

Wacquant, L. (2012): A Janus-Faced Institution of EthnoracialClosure: A Sociological Specification of the Ghetto. In: Hutchinson, R. and Haynes, B. D. (eds.): *The Ghetto. Contemporary Global Issues and Controversies*. Westview Press, 1-32.

Wimmer A. (2008): The making and unmaking of ethnic boundaries. *American Journal of Sociology* 113(4):970–1022.

A kutatás eredményeit bemutató konferencia előadások

1. Nationalist Responses to Economic and Political Crisis Conference CEU 12 – 14 June, 2014. Budapest
Héderné Berta Edina – Vida Anikó: Social and ethnic boundaries in a rural frontier Hungary
2. Regional development and globalisation 54th ERSAs Congress St. Petersburg Russia 2014 08. 26. 29.
Virág Tünde: Different pattern of boundaries between Roma and non-Roma neighbourhoods
3. 6th Slovenian Social Sciences Conference on “The Challenges of Social Transformations” 25th – 27th September 2014 in Piran, Slovenia.
Vida Anikó: Who is the Poor? Social Professionals’ Concepts on Poverty in Hungary
4. Nationhood in the Carpathian Region Hungarians and their Neighbours – Sociological Perspectives Joint Conference of the Hungarian Sociological Association and the Department of Sociology and Social Work in Hungarian of Babeş-Bolyai University November 27-29 2014 Babeş-Bolyai University Cluj-Napoca, Romania
Váradi Mónika - Virág Tünde: Different Patterns of Spatial Exclusion in Rural Cities
5. Nationhood in the Carpathian Region Hungarians and their Neighbours – Sociological Perspectives Joint Conference of the Hungarian Sociological Association and the Department of Sociology and Social Work in Hungarian of Babeş-Bolyai University November 27-29 2014 Babeş-Bolyai University Cluj-Napoca, Romania
Vígvári András: From the Industry to the Agriculture: a Strategy of a Roma Family
6. Nationhood in the Carpathian Region Hungarians and their Neighbours – Sociological Perspectives Joint Conference of the Hungarian Sociological Association and the Department of Sociology and Social Work in Hungarian of Babeş-Bolyai University November 27-29 2014 Babeş-Bolyai University Cluj-Napoca, Romania
Fehér Katalin – Vidra Zsuzsa: Inclusionary and Exclusionary Practices in Local Development Programs
7. Doktorandusz Konferencia 2015 Debreceni Egyetem, Humán Tudományok Doktori Iskola, Szociálpolitikai és Társadalompolitikai Doktori Iskola Debrecen 2015. március 20.
Fehér Katalin: Párhuzamos identitások - egy munkáskolónia átalakulása

8. Traumák és tabuk. Kulcskérdések a társadalomkutatásban. Az ELTE Társadalomtudományi Karának Éves konferenciája. 2015. 03. 26-27. Budapest
Vigvári András: Vissza a tanyára. Családtörténeti esettanulmány a rendszerváltás utáni vidéki Magyarországról

9. Ember a térben. Az ELTE Angelusz Róbert Társadalomtudományi Szakkollégium Éves Konferenciája <http://tatk.elte.hu/konferencia?id=NW-711>
Vigvári András: “Annak addig vagy jó, amíg dolgozol.” Napszámos kapcsolatok a szabolcsi pusztai világban

10. Ethnic Minority Groups and Housing Working Group European Network for Housing Research (ENHR) Conference Lisboa Portugal 2015 June 29-July 1
Virág Tünde: (Re-)Production of dividing lines between Roma and non-Roma communities

11. Transforming cities, transformative cities, EURA 2015 Conference European Urban Research Association, Universitatea Lucien Blaga din Sibiu 2015. szeptember 17-20.
Fehér Katalin: Inclusionary and exclusionary practices in local settlement development programs in Hungary

12. CATference: The 6th International Urban Geographies of Post-Communitis States Conference: 25 years of Urban Change Urban and Regional Laboratory, Charles University of Prague; Masaryk University Prága 2015. szeptember 23-26.
Fehér Katalin: Local variations of residential integration - Settlement development programs in Hungary

13. A Magyar Szociológiai Társaság éves konferenciája - A bizonytalanság szociológiája ELTE Társadalomtudományi Kar Budapest 2015. november 19-21.
Fehér Katalin: Generációk a telepen - egy ipari munkáskolónia átalakulása

14. Idő, kultúra, társadalom – A jelen történeti szociológiái. Konferencia az MTA TK SZI Módszertani és Kutatótörténeti Osztályának szervezésében http://szociologia.tk.mta.hu/uploads/files/2015/prog_ido_tars_konf.pdf 3.
Vigvári András: A családi időfelhasználás szerepe egy észak-magyarországi cigány családtörténetben